

УДК 371.13

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Котова О.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри теорії і методики
фізичного виховання і спортивних дисциплін
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Непша О.В., асистент кафедри
теорії і методики фізичного виховання і спортивних дисциплін
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

У статті на основі теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури обґрунтовані проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури; окреслено сучасний стан професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах України; з'ясовано зміст та основні принципи підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Ключові слова: вищі навчальні заклади, вчитель фізичної культури, фізичне виховання, професійна діяльність вчителя, система професійної підготовки.

В статье на основе теоретического анализа научно-педагогической литературы обоснованы проблемы подготовки будущих учителей физической культуры; очерчено современное состояние профессиональной подготовки студентов в высших учебных заведениях Украины; выяснено содержание и основные принципы подготовки будущего учителя физической культуры.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, учитель физической культуры, физическое воспитание, профессиональная деятельность учителя, система профессиональной подготовки.

Kotova O.V., Nepsha O.V. THE STRUCTURAL COMPONENTS OF THE PREPARATION OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The problems of training future physical education teachers based on the theoretical analysis of scientific and pedagogical literature grounded in the article; the current state of professional training of students in higher educational institutions of Ukraine outlined; the content and basic principles of the preparation of future physical education teachers clarified.

Key words: higher educational institutions, physical culture teacher, physical education, professional activity of the teacher, vocational training system.

Постановка проблеми. Впровадження у навчально-виховний процес педагогічних технологій сприяє професійно-методичній підготовці, наповнює її новим змістом, формами, методами та прийомами навчання, створюючи нові засоби навчання. Отже, серед основних завдань, що стоять перед системою вищої педагогічної освіти, важливе місце займає підготовка фахівця широкого профілю, посилення фундаментальної освіти і наближення навчального процесу до дослідницької та практичної професійної діяльності. Мета навчання має передбачати оптимальне поєднання теоретичних знань і творчих здібностей майбутніх учителів, що дозволило б їм після закінчення вузу самостійно підвищувати рівень своєї освіченості й професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оптимізації діяльності вищих навчальних закладів набули досить

широкого висвітлення у науковій літературі. М. Євтух, І. Зязюн, О. Леонт'єв, В. Пехота, С. Сисоєва, Л. Хоружа та ін. у своїй науковій діяльності звертаються до обґрунтування шляхів удосконалення навчального процесу у вищій школі, впровадження у його зміст інноваційних педагогічних технологій.

Проблема професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури постійно перебуває в полі зору спеціальних науково-дослідних установ, наукових колективів та окремих дослідників. Проблеми професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищій освіті розробляли М. Віленський, М. Воробйов, Ю. Драгнев, Л. Матвеев, О. Котова, Н. Степапченко, О. Тимошенко, О. Шабалина, Б. Шиян та ін. Основну увагу дослідники акцентують на професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання у процесі навчання та виховання. Сучасні науковці стверджують: майбутні

педагоги ще в стінах вищого навчального закладу мають формувати свою професійну майстерність та здійснювати роботу щодо самовдосконалення; сучасний етап професійної підготовки вчителів фізичної культури характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого і водночас на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки, культури і соціальної практики.

Постановка завдання. У межах статті передбачається проаналізувати сучасний стан дослідження цієї проблеми у педагогічній теорії вищих педагогічних навчальних закладів України; розкрити особливості процесу підготовки студентів факультетів фізичного виховання до їхньої майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах українського суспільства актуалізується проблема модернізації вищої освіти, основна мета якої полягає не лише у підготовці висококваліфікованих фахівців для різних галузей (цільові установки традиційної педагогіки), а й у формуванні молодого покоління, здатного до активної життєдіяльності в нових соціально-економічних та соціально-культурних умовах.

Один із головних напрямів досягнення результату освіти вбачається у конструюванні освітнього процесу, складники якого були б спроможні допомогти молоді успішно інтегруватися в сучасному суспільстві.

Незважаючи на кризу соціальної ситуації, в освіті все яскравіше виявляються тенденції, що дозволяють стверджувати наявність переходу цієї системи до якісно нового стану. Тобто мета освіти полягає нині у всебічному розвитку як особистості та найвищої цінності суспільства, розвитку її талантів, розумових і фізичних здібностей, вихованні високих моральних якостей, здатних до свідомого суспільного вибору [4, 13].

Ці тенденції стверджуються у Національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти в Україні, розвиваються та конкретизуються у чинному законодавстві в галузі освіти. Закладені в ньому положення актуалізують питання підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності у тісному зв'язку з їхнім особистісним розвитком, вихованням певних якостей.

У підготовці вчителя варто враховувати, що обставини, в яких він працюватиме, мають тенденцію до постійного ускладнення, набуття нових характеристик. Ефективність реформування системи освіти і професійної підготовки майбутніх учителів значною мірою

залежить від того, наскільки вища школа зможе звільнитися від шаблонів старих ідей і повернеться обличчям до майбутнього. Одна з помилок у цьому плані полягає в тому, що цей процес не орієнтований на врахування індивідуальних особливостей студента; вважається, що професійна діяльність не має реального зв'язку з індивідуальною природою людини.

Вважаємо, «фахівець» характеризується такими показниками: знання педагогічної теорії, володіння педагогічною майстерністю, знання психології, володіння технологіями навчання і виховання, володіння методами, формами і засобами навчання і виховання, вміння раціонально організувати пізнавальну діяльність учнів [6, 7].

Професійна освіта – це процес і результат «оволодіння певним рівнем знань, умінь і навичок, норм і цінностей з конкретної професії з одночасним формуванням загальної культури особистості» [3, с. 10].

До проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців звертається Р. Гуревич, який розглядає зміст професійної освіти як систему знань, умінь, навичок, рис творчої діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості, які «зумовлені вимогами суспільства до працівників відповідної кваліфікації та профілю» [1, с. 6].

Уміння теоретично мислити передбачає наявність у майбутнього вчителя аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь.

Аналітичні вміння необхідні для вилучення знань із практики. Ці узагальнені вміння включають низку часткових, а саме:

- усвідомлювати кожну частину у зв'язку з цілим та у взаємодії з провідними аспектами;
- знаходити в теорії навчання і виховання ідеї, висновки;
- правильно діагностувати педагогічне явище;
- знаходити основну педагогічну задачу і способи її оптимального розв'язання.

Проєктивні вміння включають:

- відбір видів діяльності, адекватних поставленим завданням;
- відбір змісту, форм, методів і засобів педагогічного процесу в їх оптимальному поєднанні;
- планування системи прийомів стимулювання активності школярів і стримування негативних проявів у їхній поведінці;
- планування розвитку виховного середовища і зв'язків з батьками та громадськістю.

Мобілізаційні вміння передбачають:

- привернення уваги учнів і розвиток у них стійких інтересів до навчання та інших видів діяльності;

– стимулювання активізації знань і життєвого досвіду вихованців з метою формування у них активного, самостійного і творчого ставлення до явищ навколишньої дійсності;

– створення спеціальних ситуацій для прояву моральних вчинків; помірковане використання методів заохочення.

Група інформаційних умінь включає:

– уміння та навички роботи з друкованими джерелами;

– уміння чітко і зрозуміло викладати навчальний матеріал, враховуючи специфіку предмета, рівень підготовленості учнів.

Орієнтаційні вміння – це вміння формувати морально-ціннісні установки учнів, прищеплювати їм стійкий інтерес до навчальної діяльності, спрямованої на розвиток соціально значущих якостей особистості.

Перцептивні вміння:

– встановлювати індивідуальну своєрідність людини;

– знаходити у діях інших людей ознаки, що відрізняють її від інших і самого себе;

– правильно визначати ставлення людини до соціальних цінностей;

– уміння педагогічного спілкування [9, с. 43–45].

Л. Карпова обґрунтовує підхід, згідно з яким структурними компонентами професійної компетентності виступають три сфери: мотиваційна, предметно-практична (операційно-технологічна) і саморегуляції. Розвиненість мотиваційної сфери (мотиви, настанови, орієнтації, спрямованість) забезпечує сформованість *загальнокультурної компетентності* вчителя, що передбачає знання культури України та світової культури, володіння іноземними мовами і комп'ютером, розвинену культуру мови та поведінки, вміння жити в соціумі та встановлювати контакти з людьми; *особистісно-мотиваційної компетентності* – сформованість ціннісних орієнтацій учителя, настанова на особистість учня, гуманістична спрямованість діяльності; *соціальної компетентності*, пов'язаної зі здатністю нести відповідальність за свої дії та дії учнів, брати участь у спільному прийнятті рішень з колегами, учнями та їхніми батьками, регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом на основі відповідних норм і правил, жити у злагоді з людьми інших культур, мов і релігій, виявляючи толерантність та ін. [5].

Таким чином, проблема підготовки майбутнього вчителя, визначення основних умінь, необхідних йому для ефективної реалізації професійно-педагогічної діяльності, набула досить різнобічного висвітлення в науковій літературі. Незважаючи на різні підходи щодо тлумачення сутності цих умінь,

їхнього змісту, автори [1, 2, 3, 5, 13, 16], які звертаються до вивчення цих питань, одностайні в тому, що їх формування є необхідною умовою реалізації завдань, які стоять нині перед вищою педагогічною школою в плані реформування національної системи освіти й належної підготовки студентів до професійної діяльності.

Фізичне виховання – це процес вирішення певних освітніх та виховних завдань, якому властиві всі ознаки педагогічного процесу. Особливістю є те, що фізичне виховання забезпечує «системне формування рухових умінь і навичок і спрямоване на розвиток фізичних якостей людини, сукупність яких більшою мірою визначає її фізичну підготовку» [10, с. 20]. У процесі фізичного виховання отримується широке коло фізкультурних і спортивних знань соціологічного, гігієнічного, медико-біологічного й методичного змісту, розв'язуються завдання інтелектуального, етичного, естетичного та інших видів виховання; підвищується самооцінка, формується світогляд, ідейна переконаність [12, с. 21].

Метою фізичного виховання нині виступає формування в молодого покоління основ фізичної та духовної культури особистості, підвищення ресурсів здоров'я як системи цінностей, що активно і терміново реалізуються в здоровому стилі життя [8, с. 3].

Л. Суценко до завдань фізичного виховання відносить: забезпечення раціонального формування індивідуального фонду рухових умінь і навичок, зміцнення, збереження і відновлення здоров'я людини, формування її мотиваційних установок на фізичне і духовне самовдосконалення; формування усвідомленої потреби в освоєнні цінностей здоров'я, фізичної культури та спорту; забезпечення фізичного вдосконалення як умови досягнення високого рівня професіоналізму в значущих видах діяльності [14, с. 87].

Фізкультурна освіта розглядається як виховний процес, спрямований на формування в індивіда фізичної підготовленості, умінь і навичок, інтересів, переконань, позитивних основ особистості, передачу знань. Тобто під фізкультурною освітою розуміється «процес активної дії не тільки на фізичні здібності людини, але перш за все на її відчуття і свідомість, психіку й інтелект, що забезпечує формування стійких соціально-психологічних проявів: позитивної мотивації, ціннісних орієнтацій, інтересів і потреб у сфері фізичної активності та здоровому способі життя» [12, с. 23].

На основі проведених досліджень Б. Шиян виокремлює основні принципи, на яких має базуватися підготовка майбутнього

фахівця фізичного виховання. До таких він відносить: принцип свідомості й активності, принцип доступності та індивідуалізації, принцип сходження від окремого до загального, суб'єкт-суб'єктний підхід, співробітництво, принцип розвивального навчання. «Незнання цих принципів, – вважає дослідник, – або ігнорування вчителем ускладнює процес фізичного виховання, утруднює шлях від визначеної мети, постановлених завдань до досягнення бажаного результату, може зашкодити розвитку і здоров'ю дітей» [16, с. 21–23]. У посібнику «Методика фізичного виховання школярів» Б. Шиян аналізує стан і перспективи впровадження зазначених принципів у навчальний процес вищої школи як провідних чинників визначення сутності підготовки майбутнього вчителя до професійно-педагогічної діяльності, подає авторську концепцію такої підготовки.

До вивчення аналогічних проблем звертається М. Данилко. Для поєднання теоретичних знань із практикою професійної діяльності вчителя фізичного виховання він пропонує дотримуватися таких умов:

- соціальних (соціальне спрямування діяльності вчителя, чітке усвідомлення ним своїх функцій щодо фізичного виховання учнів);

- морально-психологічних (формування потреби в освоєнні нового, розвиток творчої ініціативи, розумне поєднання вимогливості та заохочення);

- науково-теоретичних (поєднання теоретичних ідей із конкретними рекомендаціями вчителів-практиків);

- науково-методичних (забезпечення матеріалами інструктивно-методичного характеру);

- правових (дотримання положень нормативних документів, які регулюють діяльність навчально-виховних закладів та їх співробітників) [2].

Розроблена модель професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту, яка включає три основні компоненти: когнітивний, функціональний і діяльнісний (концепція Л. Сущенко) [14].

До видів професійних знань, якими має опанувати майбутній фахівець, дослідник відносить філософські, методологічні, теоретичні, технологічні, валеологічні.

Другим компонентом моделі виступають види професійних функцій, виконувати які має навчитися майбутній фахівець фізичного виховання.

Третій компонент запропонованої моделі – види професійної діяльності: діагностична, реабілітаційна, репродуктивна, спортивна, освітянська, профілактична, організаційна.

Крім того, до знань і вмінь у галузі фізичної культури дослідниця відносить: знання основ фізичної культури, знання про засоби і методи, знання соціальних функцій фізичної культури, володіння технікою фізичних вправ, знання щодо навантажень та їх варіювання в процесі навчання фізичних вправ, уміння усвідомлювати та контролювати навантаження у навчанні фізичних вправ, знання про координацію дихання з рухами навчання фізичних вправ, уміння планувати і будувати заняття фізичною культурою, вміння проводити спортивні змагання, володіння поняттями про засоби і методи занять фізичною культурою [15, с.13–14].

Нині вища фізкультурна освіта включає три рівні.

Перший рівень передбачає надання студентам фундаментальної, загальнонаукової освіти класичного типу. Тут здійснюється їх ознайомлення з усіма основними напрямками знань про людину, залучення до науково-дослідної роботи та практичної діяльності. Після завершення навчання на цьому рівні студент може одержати диплом про неповну вищу фізкультурну освіту або продовжити навчання на наступному рівні.

На другому рівні вищої фізкультурної освіти акцент робиться на поглибленій загальній освіті, фундаментальних та професійно-орієнтованих знаннях і вміннях, необхідних для вирішення типових професійних завдань.

Третій рівень вищої фізкультурної освіти передбачає розподіл студентів (за бажанням) за кваліфікацією: «Магістр фізичної культури». Навчання магістрів має підготувати студентів до наукової та викладацької діяльності у вищих фізкультурних навчальних закладах. Після складання іспитів і захисту дипломної роботи магістра їм присвоюється кваліфікація «Магістр фізичної культури».

Особливості реалізації багатоступеневої системи професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання в Україні сприяють їхній підготовці за такими напрямками: вчитель фізичної культури, фахівець з фізкультурно-оздоровчої роботи.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити висновки, що проблема підготовки майбутнього фахівця фізичної культури розглядається як комплексна, інтегративна діяльність, що тісно поєднує теоретичний і практичний аспекти. Це цілісна система формування загально-педагогічних та соціальних знань, умінь і навичок, що спирається на психолого-педагогічні закономірності формування функціональних систем діяльності людини, результатом якої є доцільна

поведінка, спрямована на задоволення потреб у педагогічній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гуревич Р.С. Теоретичні і методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 1999. 42 с.
2. Данилко М.Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут ім. Г.С. Сковороди. Луцьк, 2000. 170 с.
3. Десятков Т.А. Сучасне наукове бачення неперервної професійної освіти: стратегія розвитку в масштабах геополітичних регіонів. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2002. № 2. С.9–23.
4. Іваненко В., Купресенко М., Непша О. Педагогічні умови формування професійної спрямованості майбутніх фахівців з фізичної культури. Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 29–30 березня 2018 року / редактори-упорядники: І. Зимомря, В. Ільницький, Г. Бурунова, Д. Романюк, А. Сохал. Ченстохова–Ужгород–Дрогобич: Посвіт, 2018. С.19–21.
5. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2004. 20 с.
6. Котова Е.В. К вопросу о современном состоянии профессиональной подготовки учителя физической культуры. Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. № 6. 2007. С.160–165.
7. Котова О.В., Сем'янов О.В. Професійна підготовка фахівців з фізичної культури із використанням інформаційних технологій. Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (20–21 квітня 2017 року): збірник тез. Бердянськ: БДПУ, 2017. С. 297–299.
8. Кузин В.В. Научные приоритеты в физическом воспитании и спортивной подготовке детей и юношества (первые итоги работы Проблемного научного совета по физической культуре РАО). Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 1998. № 2. С. 2–5.
9. Педагогика: Учебное пособие для студентов пед. учебных заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. 3-е изд. М.: Школа-Пресс, 2000. 512 с.
10. Плетнева З.П. Формирование профессионально-педагогической направленности личности студентов ИФК: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Малаховка, 1988. 24 с.
11. Попова Н.В. Управленческая деятельность преподавателя физического воспитания вуза и формирование готовности у студентов ИФК: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Л., 1989. 20 с.
12. Путров С.Ю., Соловйова Л.Г. Фізична культура в освітньому просторі вищого технічного навчального закладу: навч. посібник. Запоріжжя: ЗНТУ, 2005. 116 с.
13. Суханова Г.П. Технологічна модель професійних здібностей майбутнього фахівця з фізичного виховання. Актуальні проблеми фізичного виховання, реабілітації, спорту і туризму: тези доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції 20–21 жовтня 2016 р. / за ред. В.М. Огаренка та ін. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. С.116–117.
14. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект). Запоріжжя: ЗДУ, 2003. 442 с.
15. Федупина И.Р. Подготовка будущих учителей к руководству физкультурно-оздоровительной деятельностью школьников: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Уфа, 2001. 21 с.
16. Шиян Б.М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. К., 1997. 50 с.